

(p. 24) over de naast elkaar liggende terreinen. Zij spreken over beeldend creatieve activiteit en blijven zo buiten een methode-strijd. Klijn en Scheller-Dijkers gaan uit van het idee dat de menselijke creativiteit wordt beurt waar woorden soms tekortschieten. De opleidingsachtergrond van de therapeuten bepaalt of er sprake is van verbale of beeldende art-psychotherapie of systeemtherapie. In Nederland is er geen opleiding tot beeldende psychotherapie, waardoor er ook geen wetenschappelijke traditie kan ontstaan. Dit boek zou ook een bron van inspiratie kunnen zijn om onderzoeksvragen te formuleren, zowel aan de systeemkant als vanuit creatieve therapiekant. Dit terzijde.

Scheller-Dijkers en Klijn beschrijven de houding van de therapeut als sturend en actief, waardoor de wisselwerking tussen therapeut en gezin groter zou worden. De therapeut zorgt voor positieve ervaringen en maakt de verbinding tussen de beeldbeleving en de werkelijkheid. Leuk is dat de kinderen in het hanteren van tekenmateriaal nu eens in het voordeel kunnen zijn ten opzichte van hun ouders.

Het boek is een steun voor therapeuten die geen ervaring hebben met beeldend materiaal. Voor wie bekend is met creatieve tekenen en materialen vormt het een praktisch overzicht. Ik miste overigens op de materiaallijst scharen en lijm. Voor degenen die dit soort zaken niet eerder in handen hebben gehad, is het wellicht niet helemaal voorstelbaar dat met zulke schijnbaar eenvoudige middelen zo veel bereikt kan worden.

Het zesde hoofdstuk, 'De ontwikkeling van de kinderteekening', nodigt uit om meer over het onderwerp te gaan lezen. Het werk van adolescenten en jongvolwassenen wordt terzijde genoemd met het voorbeeld van de strijpertaaltechniek.

Vanaf het zevende hoofdstuk worden verschillende systeemtheoretische ideeën en methoden binnen de beeldende systeemtherapie behandeld. De auteurs beginnen met de gezinsdiagnostiek, waarbij ze stellen dat in de beeldende systeemtherapie de diagnosticus buiten het systeem staat. De therapeut koppelt aan een hypothese een creatieve taak waarbij vooral de nadruk ligt op gezinsopdrachten. Vanuit de structurele gezinstherapie, waarbij het gezin als een gesloten systeem wordt benaderd, vullen de auteurs met nadruk aan dat de dialoog met zo veel mogelijk betrokkenen gevoerd moet worden. In dit hoofdstuk worden drie opdrachten beschreven. Gelukkig stellen de auteurs zelf dat dit mogelijk ook reveal is voor een sessie. Er is voldoende informatie om een keuze te maken en hoe verder te werk te gaan in het verbale gedeelte van de systeemtaxatie. Wanneer als onderdeel van systeemdiagnostiek de beeldende systeemtherapie als instrument ingezet zou gaan worden, lijkt me verdere scholing op zijn plaats voor zowel behandelaar als collega's. Gelukkig is daar dan Klijns bijna laconieke formulering: 'Het hoort bij onze instelling en werkwijze'. Niet twijfelen is zijn advies. Hij helpt de beginnende therapeut op weg door formuleringen mee te geven van de opdracht en het aanbieden van de werkwijze. De lezer mag zelf bepalen of hij zich te veel aan de hand genomen voelt of dat juist als prettig ervaart.

In de volgende hoofdstukken worden het oplossingsgericht werken en de narratieve dialoog uit de doeken gedaan. De zorgvuldige uitwerking van een aantal technieken is informatief en illustrerend. Het onderscheid tussen techniek en gevalbeschrijving is een vaag lijntje.

Conclusie: een mooi en uitnodigend boek. Het inspireerde mij om weer eens naar mijn werkwijze te kijken vooral ten behoeve van de kortdurende therapie. Ik ben dan ook direct plaatjes gaan knippen en verzamelen.

De eerste afspraak met een gezin staat gepland. Zij weten nog van niets. Ik kijk er naar uit.
Joke Christijn

CONSTRUCTING AUTISM: UNRAVELLING THE 'TRUTH' AND UNDERSTANDING THE SOCIAL

communicatiewetenschap aan de Arizona State University en zelf moeder van een autistisch zoonfje, schreef met *Constructing autism* een uitgebreid historisch-cultureel verslag over het ontstaan van autisme als diagnostische categorie. Vanaf de negentiende eeuw wordt de lezer meegevoerd langs vele ontwikkelingen, waaronder het ontstaan van de eerste classificaties van geestesziekten, de toenemende aandacht voor de kindertijd als een speciale fase in het leven en de opkomst van de psychoanalyse. Door deze ontwikkelingen binnen de psychologie die gezien kunnen worden als 'niche condities' of voorwaardenscheppend, was rond 1943 de tijd rijp voor zowel Hans Asperger als Leo Kanner om onafhankelijk van elkaar een soortgelijke ontwikkelingsstoornis te beschrijven, respectievelijk het syndroom van Asperger en klassiek autisme.

Majia Holmer-Nadesan (2005). London/New York: Routledge. 248 pp. €40,00. ISBN 978 0 415 32151 5.

LEVEN MET AUTISME

Martine Delfos en Marijke Gortmer (2006). Houten: Bohn Stafleu van Loghum. 178 pp. €20,50. ISBN 978 90 313 4821 3.

Autisme, beschouwd als bijzondere cognitieve stijl, brengt niet alleen beperkingen met zich mee maar ook unieke mogelijkheden. De auteurs van de twee zeer verschillende boeken die hieronder beschreven worden, proberen dit besef uit te dragen.

Constructing autism van Holmer Nadesan is een uitgebreide uiteenzetting over het ontstaan van het construct 'autisme'. *Leven met autisme* van Delfos en Gortmer is een zelfhulpboek voor mensen met autisme en hun omgeving.

Autisme is op het moment de meest gedagnoticeerde ontwikkelingsstoornis. Honderd jaar geleden bestond deze stoornis nog niet. Holmer Nadesan, hoogleraar in de

Na deze conclusie gaat Holmer Nadesan in op de sociale implicaties van het zoeken naar biogenetische oorzaken van autisme en het pathologiseren van de stoornis. Zij geeft aan dat het enketteren van een kind als autistisch kan leiden tot betere hulp en meer begrip, maar dat ook het gevaar bestaat dat de symptomen toenemen door *classification looping*: een kind dat als autistisch is geclasificeerd zal door de omgeving als autistisch worden 'behandeld' en zich dienovereen-

komstig gaan gedragen. Tegelijkertijd erkent Holmer Nadesan dat in deze tijd van psychiatische classificaties het etiketteren van buitennisig gedrag onvermijdelijk is. Zij pleit ervoor om de inhoud van het sociaal geconstrueerde etiket 'autisme' ter discussie te stellen. "The autistic mind (...) is represented as qualitatively different, rather than deficient, from typical minds. Framed from this perspective, therapy cannot and should not attempt to "cure" autism, because the condition constitutes a materially inscribed part of the individual's constitution. Rather, the goal of therapy transforms to helping the "autistic mind" adjust productively to its unique capabilities and disabilities" (p. 207). Hiermee sluit Holmer Nadesan zich aan bij de belangrijkste standpunten van de *autism advocacy*-beweging.

Ook Delfos en Gottmer, blijkens de inleiding van hun boek *Leven met autisme*, willen recht doen aan alle facetten van de autisme-spectrumstoornis: de wonderlijke, de mooie en de problematische kanten ervan. Delfos en Gottmer werken beiden in de praktijk met autistische mensen. Delfos (2002) schreef eerder een uitgebreid boek over autisme, het syndroom van Asperger en PDD-NOS voor ouders, partners, hulpverleners en de betrokkenen zelf.

Voor wie *Leven met autisme* precies bedoeld is, wordt niet helemaal duidelijk. Volgens de achterflap beoogt het een zelfhulpboek te zijn voor autistische volwassenen en hun omgeving. In de inleiding echter staat expliciet dat het niet bedoeld is als zelfhulpboek bij autisme. Al snel in het eerste hoofdstuk wordt duidelijk dat dit boek gericht is op volwassenen met autisme zonder verstandelijke beperking; een selectere groep dan de titel doet vermoeden. Bij het openslaan lijkt de opbouw zeer

helder. De inhoud zelf laat aan helderheid echter veel te wensen over. Het begint er al mee dat de verschillende vormen van autisme binnen het autistisch spectrum voortdurend door elkaar worden gegooid. Delfos en Gottmer lijken hierbij te schipperen tussen hun wens het boek begrijpelijk te houden voor de leek en hun wens volledig te zijn, met als gevolg een verwarrende combinatie.

De rest van het boek blijft op deze twee gedachten hinken. De tekst blijft aan de ene kant zeer oppervlakkig, om dan opeens de diepte in te duiken en kort vijf theorieën over de grondslag van autisme te belichten. De auteurs blijven een beetje hangen in beschouwingen en bieden nergens de handvatten in de omgang met autisme waarop de lezer hoort. De korre voorbeelden uit hun eigen praktijk lijken vrij willekeurig en werken nauwelijks verhelderend bij de teksten.

Nergens wil *Leven met autisme* een samenhangend en goed leesbaar geheel worden. Voor de professional is het meest storende dat er regelmatig ongenoemde uitspraken worden gedaan zonder bronvermelding. Bijvoorbeeld (p. 92): 'Het gedeelte van het probleem in heteroseksuele relaties dat veroorzaakt wordt door man/vrouwverschillen is groter dan de "kop" die erbovenop komt door het autisme'. Nergens valt na te gaan waar de auteurs deze wijsheid hebben opgeduikeld.

Het nut van beide besproken boeken in de systeemtherapeutische praktijk lijkt gering. *Constructing autism* biedt weliswaar een uitgebreid perspectief op het ontstaan van het construct 'autisme' en Holmer Nadesan neemt een interessante stelling in met betrekking tot het pathologiseren van autisme, maar zij beschrijft de praktische implicaties van haar stellingname niet met zoveel woorden. De vertaalslag naar de praktijk zal

de lezer zelf moeten maken. De oproep om over een diagnostisch construct als autisme kritisch te blijven denken, is echter ook voor de therapeut interessant.

Leven met autisme is helaas minder aanbevelenswaardig. De inhoud is voor iemand die nog niet bekend is met de stoornis niet erg duidelijk en voor iemand die er wel mee bekend is te oppervlakkig. De professional zal het snel storen dat nergens bronvermeldingen worden gegeven terwijl er wel behoorlijk boude beweringen worden gedaan. Het boekje wekt de indruk onder grote tijdsdruk en met weinig aandacht te zijn geschreven. Het allerlaaste hoofdstuk met handige adressen, instellingen en regelingen voor autistische mensen vormt het

meest praktische onderdeel van het boek. Maar voor een uitgebreider overzicht kunnen beter de Sociale Kaart Autisme Nederland (2003) raadplegen.

Sam van Tienhoven

Literatuur

Delfos, M. F. (2002). *Een vreemde wereld: Over autisme, het syndroom van Asperger en PDD-NOS. Voor ouders, partners, hulpverleners en mensen zelf*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
 Kenniscentrum Autisme Nederland (2003). *Sociale Kaart Autisme Nederland*. In eigen beheer uitgeven, verkrijgbaar via www.kean.nl of info@kean.nl.

SAMEN GEMITTEN: GIDS VOOR GROEI IN JE SEKSUELE RELATIE

Wagenaar, P. (red.) (2006). Zoetermeer: Boekencentrum. 199 pp. € 16,50. ISBN 978 90 2390 9880.

Dit boek richt zich tot gelovige protestants-christenen. Het behoort tot het domein van de seksuele psycho-educatie, de preventie en de verrijking. Het bevat degelijke informatie over de menselijke seksualiteit: de seksuele ontwikkeling, seks in een duurzame relatie, de seksuele respons, de vruchtbaarheid en ook over mogelijke seksuele problemen.

Het plaatst de seksualiteit in een Bijbels christelijk perspectief. Er wordt gesteld dat seksualiteit meer is dan vrijen alleen. Ze omvat voelen, leren praten, leren uitdrukking geven aan gevoelens. De auteurs geven aan dat praten over seksualiteit heel erg nodig is. Ze willen christelijke paren duidelijk maken dat

genieten van seks mag. Seksualiteit in een paar wordt gezien als een gezamenlijk leerproces. Het boek biedt ook steun aan stel die verwachten hun geslachtsgemeenschap uit te stellen tot na de dag van hun huwelijksviering en daar eventueel niet in slag De Bijbel waarschuwt tegen buitenechtelijke seksualiteit.

Alle auteurs zijn betrokken bij seksuologische zorg en vertolken een realistische, positieve kijk op de seksualiteit. Het boek goed leesbaar en bevat herkenbare voorbeelden. Wel zouden bij een volgende editie enkele overlappendingen in verband met de seksuele ontwikkeling kunnen vermeden worden.

Therapeuten die gereformeerde christenen als cliënten hebben, kunnen het boek het kader van een seks- of relatie therapie een vorm van bijkomende bibliotherapie aanbevelen.

Alfons Vansteenwegen